

- MONTERO (2007): Francesc Montero Aulet, «Fugint dels tòpics. *El meravellós desembarc dels grecs a Empúries*», dins *Actes del congrés «El paisatge, element vertebrador de la identitat empordanesa»*, Figueres: Institut d'Estudis Empordanesos, p. 693-704.
- (2011): *Manuel Brunet i Solà (1889-1956): El periodisme d'idees al servei de la "veritat personal"*. [En línia]. Girona: Universitat de Girona. Departament de Filologia i Comunicació, Institut de Llengua i Cultura Catalanes. <<http://hdl.handle.net/10803/51996>>

MOLLA, Guillem: *Ramon Esquerra. Geografia crítica d'un esperit comparatista*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2014.

ANTONI MARTÍ MONTERDE

Universitat de Barcelona, Departament de Filologia Romànica
antonimartimonterde@ub.edu

La Literatura Comparada és un terreny que, malgrat la seva institucionalització acadèmica a partir de finals del segle XIX, que avui ja podem considerar plena, té encara múltiples dimensions per desplegar, per explicar, per comprendre. Ni tot el que es presenta com a Literatura Comparada, en el fons, ho és, ni tampoc en queden al marge molts estudis literaris que, sense presentar-se com a tals, sens dubte hi participen plenament, de vegades de manera fins i tot inconscient de pertànyer a aquesta tradició crítica. Això passa, especialment, en contextos on les coordenades acadèmiques d'aquesta perspectiva no han estat suficientment desenvolupades, tant temporalment com estructural, com és el nostre. D'altra banda, el debat sobre els anomenats comparatistes sense comparatisme, fins i tot en el context francès en què va donar-se la seva transformació definitiva en disciplina universitària, resulta tan recurrent com necessari. Per això, el primer que cal remarcar en ressenyar el llibre que ens ocupa, *Ramon Esquerra. Geografia crítica d'un esperit comparatista*, de Guillem Molla, és el seu títol, que en vincular la noció de geografia a la crítica ja insinua un dels encerts del llibre: qüestionar la internacionalitat dels estudis literaris amb el senzill però agosarat gest d'assenyalar algú com Ramon Esquerra que sí que en va fer, com una aposta individual molt ben acompanyada per d'altres contemporanis seus, però essencialment en solitari, pel que fa, precisament, a la consciència comparatista.

La trajectòria d'Esquerra és descrita molt encertadament en aquest llibre, abans i després d'inscriure's acadèmicament en les coordenades del comparatisme. És presentat com algú que, tot combinant la docència, la crítica literària, la traducció, l'assaig i el periodisme, aconsegueix dotar les seves pàgines d'un perfil clarament catalanista, europeista i comparatista, i que mostra aquests trets com a absolutament indèstribles, al costat d'una intel·ligència de lectura que, entre d'altres, Joan Fuster ja va assenyalar fa molt de temps.

Malauradament, la vida de Ramon Esquerra va ser massa breu. La seva mort a la batalla de l'Ebre en 1938 interromp un camí alternatiu al que Eugeni d'Ors, el mateix any, formulava en pronunciar el seu discurs de recepció en la Real Academia Española: «Humanidades y Literatura Comparada». A partir d'aquest doble esdeveniment, amb dos protagonistes tan diferents, podria escriure's ja una part força important de la història del comparatisme a Catalunya —i caldria recordar, com fa Molla en el seu llibre, que Esquerra va ser un dels primers a reivindicar la lectura d'Ors com a aportació insubstituïble a les lletres catalanes: una cosa no treu l'altra. Ara bé: a banda del que no va poder arribar a fer, un dels mèrits indiscutibles d'aquest llibre és posar en relleu el que sí que va fer, que no és pas poc, mostrar-ho, posar-ho en valor i, sobretot, en coneixement del nostre camp acadèmic i dels lectors.

Això significa, al costat d'altres fets, una veritable recuperació de la figura d'Esquerra, en totes les seves dimensions, que cal saludar amb entusiasme. Després de molts anys en què, si hom volia acostar-se a la seva figura, necessàriament havia de fer-ho a les biblioteques, ara tenim la possibilitat de lectura de *Lectures europees* (1936) i «Shakespeare a Catalunya» (1935) —que fa poc s'han vist reeditats a cura de Teresa Iribarren—. Això ja ha estat una molt bona notícia, complementada amb el fet que la revista *El Funàmbul* l'hi hagi dedicat algunes pàgines en un monogràfic sobre *Weltliteratur. Lectures Europees* i «Shakespeare a Catalunya» —al costat de «Stendhal en España», publicat en la *Revue de Littérature Comparée* en 1936— són els textos fonamentals de l'autor, que Molla comenta amb profunditat, sense oblidar uns materials docents de gran intel·ligència no només pedagògica que va publicar, com són els tres volums de *Iniciación a la literatura*. Però aquestes relectures són combinades amb el comentari de nombrosos articles en revistes erudites, filològiques i, finalment, també comparatistes, i el material de l'arxiu personal d'Esquerra, que inclou un epistolari gens menyspreable, al qual Molla ens dóna accés amb sensibilitat i intel·ligència, destil·lant aquests materials de manera que il·lumini allò publicat.

Els treballs principals són comentats amb el rerefons d'un autèntic devesall de textos publicats per Esquerra a la premsa, com a crític literari amb textures clarament comparatistes, i amb una gran preocupació per la introducció d'autors estrangers com a peça clau en la construcció d'un públic, que també es proposa per la crítica literària i l'assaig. Així, veiem com en Esquerra les ressenyes són combinades amb articles d'opinió intel·lectual i crítica cultural en què predomina la reflexió sobre la cultura de masses, la funció de la novel·la policíaca i el cinema, i el gran debat d'aquells anys: la Decadència d'Occident i les possibles alternatives dins una Europa desconcertada —per la qual, Esquerra, proposarà, com tants altres autors, un retorn a les bases cristianes de la seva antiga unitat. Amb tot aquest ventall de textos, i amb el recordatori permanent de la immensa tasca de traductor duta a terme per Esquerra, Molla contextualitza profusament tots els seus escrits integrant-los en una fascinant biografia intel·lectual, de la qual emergeix una figura potentíssima, complexa, densa: un Ramon Esquerra que va

fer molt, moltíssim, en el poc temps que va viure. Fins el punt que és d'esperar que Molla emprengui, tan aviat com sigui possible, l'edició de tots els articles citats, molts dels quals força desconeguts o de difícil accés a les hemeroteques.

Com assenyala l'autor, «l'uropeisme d'Esquerra és present no només quan abraça el vessant més universalista del comparatisme acadèmic, sinó també en els seus inicis com a periodista. Per això ens agrada parlar d'un europeisme *sincer*. Sincer, també, perquè tenia en compte l'autèntica diversitat cultural d'un continent simplificat en Estats.» Aquesta caracterització dona la mesura del camí que pren l'autor: situar Esquerra dins el context cultural català dels anys vint i trenta, i alhora resseguir com s'inscriu en la Literatura Comparada com a disciplina acadèmica. Com hem dit, Esquerra va arribar a publicar un dels seus principals treballs a la *Revue de littérature comparée*, i també al *Bulletin Hispanique* i altres revistes erudites, i aquest fet és clau per entendre la seva figura, i la necessitat de la revisió que en proposa Molla. En aquest sentit, la trajectòria d'Esquerra esdevé molt complexa, perquè en l'eix d'aquest universalisme, l'adopció del model comparatista dominant aleshores, el propugnat per la Sorbonne de Fernand Baldensperger, el fa perdre en versatilitat alhora que li permet somiar una estabilització i un establiment acadèmics.

La sinceritat a què al·ludeix Molla remet a la bona fe de l'assagista Montaigne: són assaigs comparatistes, el que Esquerra fa durant els primers anys de la seva vida, precisament perquè constitueixen una crítica literària amb textures europees irrenunciables, sobretot des del punt de vista de la construcció d'un públic lector, la qual cosa esdevé un gest de gran responsabilitat tant en el pla docent, com en el crític, com en el de traductor —*intraductor*— de literatura anglosaxona i francesa contemporània. I són també assaigs comparatistes pel tipus d'argumentació assagística, de notes de lectura posades en moviment davant del públic, que creixen fins crear, assistemàticament, una llibertat crítica molt i molt remarcable. En aquest punt, el que Molla anomena el «montaignisme d'Esquerra», a banda de ser una de les reivindicacions de l'autor estudiat, en forma gairebé el programa crític i de connexió amb el públic lector. Per això «De l'educació dels infants», especialment pel que fa al tracte amb els llibres, és el text de l'assagista de Bordeus que, pel que s'infereix del comentari de Molla, el va captivar més intensament. Però, a més a més, aquesta dedicació a Montaigne li permet endinsar-se en les pràctiques comparatístiques, que anirà assumint com a pròpies a mitjans dels anys trenta, especialment amb l'estudi sobre la fortuna d'Stendhal i de Shakespeare. Són els seus treballs comparatistes més reeixits, la qual cosa l'aboca a una contradicció insuperable: la seva eficàcia acadèmica li fa perdre versatilitat assagística, acaba assumint la disciplina comparatista com a tal disciplina, i deixa de banda el tipus d'aproximació que, al llarg de la dècada anterior, havia anat desenvolupant a les pàgines de la premsa, i que, parcialment, són recollides a *Lectures europees*. Guillem Molla, mobilitzant tant la documentació del mateix Ramon Esquerra com també la història de la Literatura Comparada d'aquells anys, aconsegueix perfilar aquest trajecte, sense deixar de mostrar en cadascuna de les seves fases tant les

conseqüències sobre el propi projecte crític i sobre el camp literari català, i mostrant, en relació amb cadascun dels treballs d'Esquerra analitzat, el seu valor, la seva innegable funció en la història de la crítica literària a Catalunya, i l'aportació insubstituïble a la història del comparatisme a casa nostra.

Ara bé: Esquerra, sense prescindir del seu desig d'establir-se acadèmicament, no va deixar en cap moment d'intervenir des de les pàgines dels diaris en els principals debats intel·lectuals del moment. En això s'assembla molt més a un romanista-comparatista alemany, com Ernst Robert Curtius, que als comparatistes francesos que li serveixen de guia, a excepció de Paul Hazard, a qui no per casualitat va dedicar tot un estudi, referit a la idea de crisi de la consciència europea. El model de Hazard, més obert a la història cultural que el de Baldensperger, malauradament no va resultar predominant; però l'interès que suscita en Esquerra parla d'aquest neguit intel·lectual com a comparatista.

En l'apartat de possibles crítiques negatives, només cal assenyalar que no hi hagi una bibliografia final dels treballs de Ramon Esquerra; sí una, de molt completa, sobre ell. Però —encara que no sigui completa— caldria haver-la afegit. L'autor remet a la seva tesi doctoral per disposar d'aquesta bibliografia, però no deuria faltar en la cloenda d'un llibre com aquest.

La figura de Ramon Esquerra —com bé es pot desprendre de la lectura del llibre de Guillem Molla que tenim entre mans, i com assenyala molt lúcidament el prologuista, Xavier Pla— serviria perfectament per il·lustrar la complexitat, densitat i absolut interès que pot oferir, si algun dia entre tots som capaços de posar-la en marxa, la història intel·lectual de la crítica literària catalana. Guillem Molla hi ha fet, sobre la figura d'Esquerra, una aportació clau.

LLUCH, Carles: *Novel·la catalana i novel·la catòlica. Sales, Benguerel, Bonet*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2014; «Textos i Estudis de Cultura Catalana» 195.

SÍLVIA COLL VINENT

Universitat Ramon Llull, Facultat de Filosofia

scollvinent@filosofia.url.edu

Aquest llibre ofereix un estudi solvent sobre la novel·la catòlica a Catalunya. És el resultat polític de la tesi doctoral, dirigida per Jordi Castellanos, que l'autor va llegir a la primavera del 2009 a la Universitat Autònoma de Barcelona, que culmina una trajectòria d'investigació que ja va donar un primer fruit l'any 2000 amb *La novel·la catòlica a Catalunya. Precedents teòrics (1925-1936)*, assaig guanyador del Premi Joan Maragall de 1998. És doncs un llibre molt esperat, per la gestació llarga i pacient i pel pes de la contribució a la història de la novel·la catalana, en la qual la novel·la catòlica representa un corrent d'una importància